

NATO a nové bezpečnostní hrozby

25.března 2005 Tomáš Karásek

Posuzováno empiricky, jeví se současné NATO jako úspěšná a dynamicky se rozvíjející organizace, která výrazně rozšířila geografickou sféru svého působení, přijala nové členy ze střední, východní a jihovýchodní Evropy, pružně reagovala na novou hrozbu globálního terorismu a zahájila proces transformace svých vojenských a velitelských kapacit.

Přesto mezi analytiky nelze nepostřehnout větší či menší skepsi, pokud jde o vývoj NATO v nejbližší budoucnosti. Proč?

Porovnejme současnou situaci s vývojem těsně po skončení studené války. Také tehdy zaznívaly předpovědi, že tato vojenská organizace nemá v nové Evropě, zbavené komunistické hrozby, budoucnost. Odpověď Aliance na tyto pochybnosti byla razantní a značně impozantní. Členské státy dokázaly vytvářet nové mnohonárodní jednotky rychlé reakce, jejichž potřebnost brzy prokázal rozpad Jugoslávie a následné ozbrojené konflikty na Balkáně. Válka v Perském zálivu v roce 1991 a letecká kampaň v Kosovu v roce 1999 dokumentovaly přínos vojensko-technologické revoluce, která se z USA rozšířila - byť v menší míře - i mezi jejich alianční spojence.

Podstatnější ale byla transformace politického významu NATO. Z aliance zaměřené na společnou obranu proti potenciální sovětské invazi se vyvinula bezpečnostní organizace ochotná a schopná účinně přispět k řešení konfliktů i za hranicemi svého území.

Zjednodušeně řečeno se dokázalo NATO transformovat z uskupení, které mělo vojensky bránit hodnoty demokracie a svobody před vojenským útokem, ve vysoce akceschopného garanta demokratického vývoje ve stále větší části Evropy.

Stejně jako pád „železné opony“ se i 11. září 2001 stalo milníkem ve vývoji Aliance a i tentokrát se zdálo, že Aliance obstojí na výbornou. Členské státy aktivovaly článek 5 o kolektivní obraně a přijaly celou škálu praktických kroků k obraně před teroristickou hrozbou. Na Pražském summitu v listopadu 2002 byla zahájena zásadní modernizace vojenských a velitelských struktur NATO a rovněž strategické uvažování bylo přizpůsobeno potřebám reakce na nové hrozby terorismu a šíření zbraní hromadného ničení.

Přesto v nedávném vývoji Aliance nelze přehlédnout určitou disharmonii. V Afghánistánu se Spojené státy rozhodly z praktických důvodů nevyužít alianční struktury a v zájmu efektivity provedly zásah s podporou „koalice ochotných“. Klíčový moment přišel při hledání společného postoje k Iráku, kdy především Francie a Německo odmítly podpořit razantní americký postup. Role NATO v obou těchto krizových zónách proto zůstává omezená či takřka nulová. Lze tyto případy označit za nešťastné excesy, které se v budoucnu nebudou opakovat?

Při bližší analýze je bohužel zřejmé, že problémy, jimž NATO čelí, jsou hlubšího rázu. Na rozdíl od situace po roce 1990 se totiž nedokázala Aliance shodnout na účinné politické strategii vůči regionu širšího Středního Východu, odkud pochází většina současných bezpečnostních hrozeb. Proměna NATO na vojenské úrovni tak není podložena novou politickou vizí obdobnou té, která pomohla pevně zakotvit státy střední a východní Evropy v euroatlantických strukturách a která stabilizovala Balkán. S tímto opomenutím úzce souvisí fakt, že váha politicko-strategického plánování se přesunula z NATO jednak na USA, jednak na Evropskou unii. Jde o to, že Národní bezpečnostní strategie USA i Bezpečnostní strategie EU disponují tím, co NATO v současné době postrádá, a sice politickou vizí. V dokumentu USA můžeme za její zhuťnou podobu považovat formulaci „rovnováha moci ve prospěch svobody“ (balance of power that favours freedom), v evropské strategii je jejím

ekvivalentem pojem „účinný multilateralismus“ (effective multilateralism). Bez ohledu na jejich hodnocení disponují jak americká, tak evropská bezpečnostní strategie základní politickou ideou, od níž se může odvíjet praktická politika.

Pro NATO je tato situace mimořádně nepříznivá, protože je zbavuje jeho funkce ztělesnění určitých hodnot a staví je do pozice pouhé zásobárny vojenských sil. Nepřekvapuje proto, že se objevují projekty, které současnou situaci akceptují a navrhují, aby zásadní politický dialog probíhal nikoli na půdě NATO, ale na bilaterální úrovni mezi USA a Evropskou unií. Pomineme-li ideologické (jistě legitimní) námitky proti takovému uspořádání, zůstává ale skutečností, že EU není schopna domluvit se na zásadních politicko-bezpečnostních rozhodnutích o nic lépe než NATO a navíc postrádá zkušenosti plynoucí z dlouhodobé a intenzivní spolupráce v této oblasti.

Jak tedy postupovat? Pro začátek by postačil „důkladný“ audit současného a potenciálního mocenského postavení euroatlantického prostoru v mezinárodním systému. Z demografických a ekonomických trendů je totiž zřejmé, že jeho pozice bude s největší pravděpodobností do budoucna slábnout. Rezignovat v této situaci na tak účinný mechanismus spolupráce, jakým je NATO, se jeví jako pošetilost a imperativ transatlantické spolupráce je proto platný i do budoucna. Po akceptování tohoto závěru by logicky mělo následovat stanovení společných priorit a souvisejících kroků. Není přitom pochyb o tom, že na prvním místě musí nezbytně stát zájem na úspěšné transformaci regionu Středního Východu.

Dokáží-li evropští a američtí politici tyto závěry akceptovat, existuje reálná šance, že NATO překoná současnou politickou krizi a stane se opět svorníkem euroatlantického společenství. V opačném případě hrozí, že se poznání křehkosti postavení tohoto regionu ve světě a důkaz o vzájemné závislosti obou břehů Atlantiku v bezpečnostní sféře stane velmi bolestivou zkušeností.